

Buharynyň gullary

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Buharynyň gullary BUHARYNYŇ GULLARY

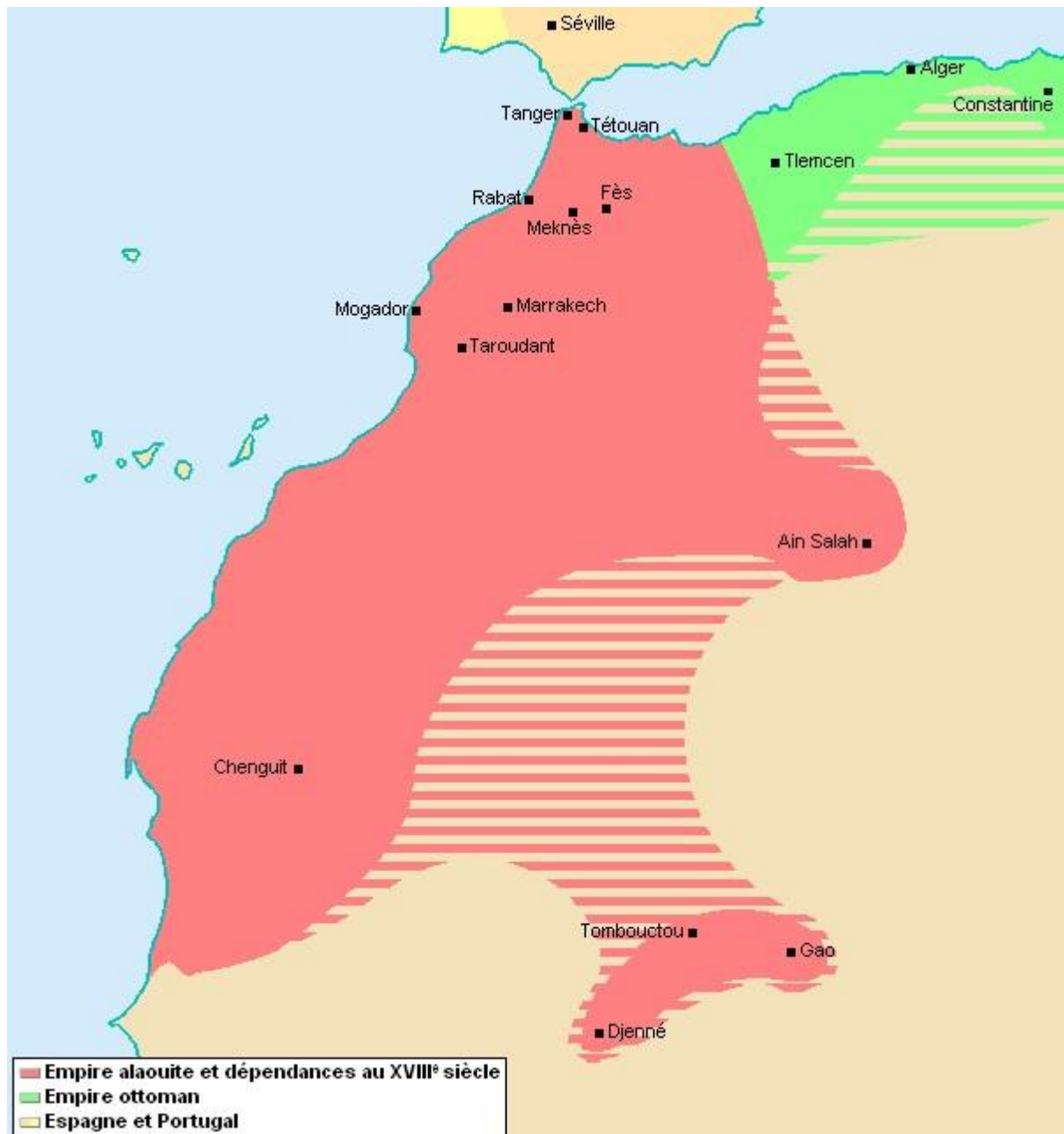


«...Olara ýörişe çykanda goşunyň birinji hatarynda «Sahyh-Buharyny» götermegi buýurdy. Edil Ysraýylogullarynyň «Äht sandygyny» göterişi ýaly».

«Türk goşuny doly güýjündedi we toply-tüpeňlidi. Agşam ýakynlanda bir ýerden top bilen, bir ýerden ok atýab ýaraglar bilen hüjüme geçdiler. Şol bir wagtyň özünde elleri otly kesindili we birýandan deprekler çalynýardy. Ertesi irden soltanyň kän ýitgi çekmedik we duşman tarapyndan daşy gabalan nyzamly goşunyndan başga adam galmandy».

Ahmet ibn Halid en-Nasiri es-Selewî.

1674-nji ýylda Osmanlynyň düzümindäki Alžir welaýatyna garşy giren urşunda ýeňilenden soň Marokkonyň hökümdary Möwlaý Ysmaýylyň (1672-1727) täze goşun düzmegine kän wagt gerek bolmady.



XVIII asyrda Alawy (Filaly) hökümetiniň golastyndaly Marokko kartasy

Allen Meýersiň aýtmagyna görä, 1764-1676-njy ýyllarda «Abidul-Buhary» («Buharynyň gullary» ady bilen ýörite goşun düzüldi. Aglabasy garaýagyz gullardan bolan marokkoly we haratin halkyndan gelen esgerlerem goşunyň hataryna alyndy.



Gönüden-göni soltanyň garamagyndaky esgerler hökümdar bilen birlikde Ymam Buhary tarapyndan (hijri 256-njy, milady 870-nji ýylda aradan çykan) hadysshynas alymyň kitabynyň üstünde ellerini goýup kasam edýärdiler. Şeýtmek bilen olar özleriniň diňe Hezreti Muhammediň (s.a.w)

sözlerine we soltanyň buýruklaryna tabyndyklaryny yglan edýärdiler. Ahmet ibn Halid en-Nasiriniň aýtmagyna görä, Möwlaý Ysmaýylyň we onuň gullardan düzülen goşunynyň kasamy şular ýaly görnüşde bolup geçipdi:

«Men we siz Allanyň Resulynyň sünneti we onuň şerigatynyň jemlenen şu kitabyň («Sahyh-Buharynyň» gullarydyrys. Ol nämäni buýursa, şonam ederis, ol nämäni gadagan etse, şondanam saklanarys we oňa esaslanyp söweşeris».

Goşun üçin çagalar toplanýardy we ýedi ýyllyk türgenleşikden geçirilýärdi. Bu türgenleşigiň birinji üç ýyly daş döwmek, agaç ussaçylygyny etmek, gatyrçylyk öwredilenden soň harby tälimden geçirilýärdi.



Ykjam taýýarlanan goşun diňe daşardan abanan howp-hatarlara garşy däl, ýurduň içinde çykan gozgalaňlary basyp ýatyrmak üçinem ulanylýardy. Sany 1727-nji ýylda 50 müňe ýeten goşuna edilýän çykdaýlaryň ýerini dolmak üçin täze salgytlar girizilýärdi ýa-da alynýan salgytlaryň bir bölegi goşunyň hasabyna geçirilýärdi.

Soltanyň ýeke-täk goşuny «Abidul-Buharydan» ybarat däldi. Beýleki taýpalardanam düzülen goşunlar-da bardy. Emma «Abidul-Buhary» iň esasy we güýçli goşundy. Düýp maksady-da soltany goramakdy. Bu tarapy bilen ýurtdaky ähli şäherlerde garnizonlary bolan ýeke-täk goşundy.

Haýsydyr bir tire-taýpa baglanyşygy bolmadyk goşun diňe soltana hasabat berýärdi. Şeýle-de olaryň goşmaça girdeji

çeşmesi ýa-da ýeri bolmandygy üçin hökümdara garaşly bolup galmakdan başga alajy-da ýokdy.

«Mahzen» (merkezi hökümet) gullar goşuny arkaly, aýratynam amazigh (berberi) taýpalaryndan düzülen «hareke» we munuň netijesinde turan gozgalaňlary basyp ýatyrmakda kynçylyk çekmeýärdi.



Emma soltanyň garşysyna göreşmelileri diňe gozgalaň tursan taýpalar däldi. Yslam ulamalary soltanyň käbir syýasy ugurlaryna garşy çykýardy. Aýratynam Fes şäheriniň kazysynyň «Abidul-Buhara» garşy çykaran fetwasy gapma-garşylygy güýçlendiripdi.

• **Fes kazysynyň fetwasy: Gullardan düzülen goşuny saklamak dürs дәl**

1697-nnj ýylda Fes kazysynyň gullardan düzülen goşunyň bikanundygy barada çykanan fetwasy iki tutaryga esaslanýardy. Birinjisi, gullaryň nädürs ýollar bilen zorlukly ele salynyp gul edilmegi, ikinjisi bolsa, gullaryň jihat etme ygtyýarlygynyň ýoklugydy.

Soltan kazyny şobada wezipeden boşatdy we goşunynyň kanunydygyny öňe sürýän birgiden tutaryklar bilen özüni aklamaga beýannama taýýarlatdy. Ol kaza pikirinden dänmese, wezipesini gaýdyp bermejekdigini aýtdy. Emma kazy tutanýerlilik bilen pikirinden dänmejekdigini aýtdy we wezipesine gaýdyp barmakdan ýüz dönderdi.



1708-nji ýylda ýene garşyma-garşy gelen soltan bilen ulamalaryň arasynda gapma-garşylyk hasam güýjedi. Soltanyň goşunyna alynan gullary fetwa bilen tassyklamadyk alymlara dürli zorluk-sütemler edildi we zyndana salyndy.

Fetwa bermändigini üçin Ibn Hamdun Jesus atly alymyň tutuş maşgalasy tussag edildi. Özi gul kimin zynjyr urlup, bazara çykaryldy we azatlyga çykarylmak üçin bermeli tölegi tölejekdigini aýdyp ýalbarmak talap rdildi. Soňra Fesden Meknese ugradylyp, tussag edildi.

Ahmet ibn Halid en-Nasiriniň aýtmagyna görä, Ibn Hamdun soltana şeýle hat ýazypdyr:

«Seniň «Abidul-Buhara» eýelik etmegiň kanunylygyny ret etmedim. Emme Gurhanda muny oňlajak ýola we delile gabat

gelmedim. Eger tekepbirlik edip ýa-da sowukganlylyga goldanýan hökmüme ters hereket edip bu amaly tassyklan bolsam, Hudaýa, pygamberime we şerigata garşy günä iş etdigim bolardy. Alla meniň bilen ters pikirde bolanlar hakdaky hökmüni hökman berer».



Möwlaý Ysmaýylyň döwründe güýjüniň ýetjek derejesine ýeten goşun onuň ölüminden soň güýjüni ýitirdi, käbirleri bandalary döretdi we garakçylar ýüze çykdy.

Goşunyň garnizonlary taşlan bölegi şäherlere göçdi. Käbirleri obalara ýerleşdi we daýhançylyk bilen meşgullandy. Wagtal-wagtal täzeden guralmaga synanyşylan «Abidul-Buhary» ahyrynda XIX asyrda dargady. Yzda diňe soltanyň şahsy janpenasy hökmünde az sanly abid (gul) galdy.

• **Nämüçin «Sahyh-Buhary» kitaby dini-syýasy häkimiýetiň simwolyna öwrüldi?**

Hadys kitaby hökmünde ugry boýunça kämilligi we hadysşynas alymlaryň oňlamagy bilen ygtybarly hasap edilen «Sahyh-Buharynyň» eser karizması wagtyň geçmegi bilen has çuň many-mazmuna eýe boldy.

Bu awtoritet hadys ylmy bilenem çäklenmändir we «Sahyh-Buhara» antologik taýdan alanda beýleki kitaplardan aýry baha berlipdir. Buharynyň kitabynyň daş-töwereginde emele gelen kanoniki medeniýetiň netijesinde esere mukaddeslik rövüşi çaýylypdyr. Edil şonuň üçinem syýasy güýji elinde saklaýanlar

«Sahyh-Buharynyň» gymmatyndan mümkingadar peýdalanmaga synanyşypdyr.

Marokkony dolandyran alawy (Filaly) dinastiýasynyň iň esasy kanuny tutarygy neberäniň Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) neslinden gelmegidir. Şol esasyda olar hökmürowanlyk sürme hukugyny gazanypdyr we adamlaryň muňa ynanmagyny ýola goýupdyr. Şol sebäpden dinastiýa garşy synanyşyljak islendik gozgalaň Hezreti Muhammede (s.a.w) garşy synanyşyk hasaplanýardy. Emma marokko soltanlarynyň garşysynda başga bir ullaň howp bardy: Taýpa takaty.

Tire-taýpalaryň arasyndaky agzybirlik duýgusy pygamberiň neslindenem bolsa, soltana baglylykdan öňde görülyärdi. Bulam ýygy-ýygýdan gozgalaňlaryň turmagyna sebäp bolýardy. Şeýle-de uruş gidip duranam bolsa, bähbitleri ters düşse, şobada soltany taşlap gaýdyp bilýärdiler. Şonuň üçin ýokarda-da aýdyşym ýaly Möwlaý Ysmaýyl diňe öz tabynlygyndaky gullar goşunyny düzüpdi.

Bu goşuny bir agza garatjak, olaryň azmyny we ygrarlylygyny üpjün etjek simwol hem gerekdi. Kanunylygynyň gözbaşyny Hezreti Muhammediň (s.a.w) neslinden alýan dinastiýa simwol hökmünde-de gönüden-göni pygamberimiz bulen baglanyşykly, onuň sözlerini öz içine alýan we her ady agzalanda pygamberden sebäp dinastiýasy ýatlanjak kitaby saýlap aldy.

Jonatan Braun bu gatnaşyk barada şeýle diýýär:

«Ritual taýdan «Sahyh-Buharynyň» hezreti pygamberimiziň (s.a.w) şahsyýetine wekilçilik etme ukyby hakyky manyda soltanyň taýýarlykly goşunynyň öňünde götermeli syýasy rityal mantygynyň merkezinde ýer alýardy».

Bu ýagdaýa kanunylygyny we häkimiýetini Muhammet pygambere (s.a.w) esaslandyryan kitap bilen öz döwlet dolandyryş hukugyny we güýjüni kristallaşdyrmagy we simwolizirlemegi diýip bolar.

• Çeşmeler:

– Allen, R.Meyers. (1983). «Slave Soldiers and State Politics in Early 'Alawi Morocco, 1668 – 1727». The International

Journal of African Historical Studies, 16/1, s. 39-48.

– The °Abid ‘L-Buharī: Slave Soldiers and Statecraft in Morocco, 1672-1790 (Tez).

– Cornell University for the Degree of Doctor of Philosophy, 1974.

– Brown, Jonathan. (2007). The Canonization of al-Bukhārī and Muslim: The Formation and Function of the Sunnī Hadīth Canon, Leiden-Boston: Brill.

– Harrak, Fatima. (2018) «‘Abid al-Bukhari and the Development of the Makhzen System in Seventeenth-Century Morocco».

– Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East. 38/2, s. 280–295.

– <https://www.britannica.com/topic/Abid-al-Bukhari>. Accessed 23 April 2022.

Ömerjan KAÇAR / @beskuvalefendi

Ýekşenbe, 24.04.2022 ý. Taryhy makalalar